

De geheime zendingen vanuit Duitsland naar Vlaanderen na september 1944

Roekeloos, onuitgevoerd en onuitvoerbaar

ETIENNE VERHOEYEN

In hun boek *Leven in twee werelden over naoorlogse hulp aan collaborateurs* maken Frank Seberechts en Frans-Jos Verdoodt met enige scepsis gewag van het mogelijk bestaan van pro-Duitse 'verzetkernen' in bevrijd België, bestaande uit ter plaatse gebleven collaborateurs of leden van de enigszins mythische Weerwolf-groepen.¹ Die scepsis is op zich gewettigd, maar de onzekere informatie waarover de auteurs op dit gebied beschikten, vraagt een nader onderzoek. Het staat namelijk vast dat de Duitse geheime diensten in Vlaanderen vanaf 1943 begonnen zijn met het oprichten van *stay behind*-groepen, agenten dus, die aanvaardden bij een Duitse terugtocht ter plaatse te blijven en pas in actie te komen met het oog op een eventuele Duitse terugkeer. Parallel daarmee werden munitie- en wapendepots aangelegd die door deze groepen konden gebruikt worden om de geallieerden het leven lastig te maken. Na de evacuatie van september 1944 maakten de Duitse diensten daarom werk van de opleiding van Vlamingen, die naar Duitsland gevlucht waren en bereid waren een geheime opdracht in Vlaanderen te vervullen en de verbinding tot stand te brengen met de in België gebleven agenten. Een interessant aspect bij dit onderzoek is dat er een merkwaardige continuïteit uit blijkt in de steunverlening vanuit Duitsland voor Vlaams-nationalistische organisaties sinds de jaren dertig van de vorige eeuw, over de oorlogsjaren heen en tot het bittere einde.

In deze bijdrage ligt de nadruk op de werking van de Abwehr, de inlichtingen- en actiedienst van de Duitse legerleiding, die sinds de jaren dertig nauwe banden had met het Vlaams Nationaal Verbond (VNV). De afdeling van de Abwehr die deze contacten onderhield was Gruppe II (hierna Abwehr II) die bevoegd was voor sabotage en subversie. Mede als gevolg van de geplande samensmelting

1. F. Seberechts & F.-J. Verdoodt, *Leven in twee werelden. Belgische collaborateurs in de diaspora na de Tweede Wereldoorlog*, Leuven, 2009, pp. 21-27.

van de Abwehr met de Sicherheitsdienst, die begin 1944 werd ingezet, werd de Abwehr-structuur hervormd en kreeg Abwehr II de nieuwe benaming Leitstelle II für Frontaufklärung, bestaande uit verschillende Frontaufklärungsstellen (FAK's), ook weer ingedeeld in kleinere groepen, de Frontaufklärungstrupps (FAT's). De zendingen die hierna behandeld worden, kwamen tot stand in het kader van deze Leitstelle II, die sinds 1944 moest instaan voor de organisatie van de sabotage op het oorlogstoneel in het Westen, met name voor het rekruteren van *stay behind*-agenten en het aanleggen van opslagplaatsen voor munitie en sabotagemateriaal, dat na een geallieerde landing door ter plaatse gebleven agenten of bij een eventuele terugkeer van de Duitsers kon gebruikt worden. De Leitstelle was ingedeeld in vier FAK's: 210, 211, 212 en 213, elk weer ingedeeld in vier FAT's. Het doel was het saboteren van de geallieerde communicatielijnen, de bevoorrading van de geallieerden en van hun energietoevoer, dit alles in het kader van plannen met het oog op de Duitse herovering van het ontruimd gebied. De hele operatie kreeg in 1943 de naam *Ostereiaktion*, begin 1944 gewijzigd in *Verpflegungsaktion*.

DEPOTS

Met het aanleggen van opslagplaatsen was al eerder een begin gemaakt, in de tweede helft van 1943 in Spanje (waar de Duitse legerleiding kennelijk met een mogelijke invasie rekening hield) en vanaf april 1944 in Frankrijk. Oorspronkelijk waren er in Frankrijk een duizendtal gepland; er zouden er ongeveer achthonderd zijn aangelegd. Het grootste bevond zich in het kasteel Roquencourt in La Celle-Saint-Cloud, waar ook het hoofdkwartier van Leitstelle II West aanvankelijk was gevestigd. Oberleutnant Max Liebert van FAT 249 (één van de *Trupps* van FAK 211) fotografeerde de locaties waar deze depots zich bevonden. De foto's en de schetsen van deze locaties werden naar de Leitstelle gezonden, die ze dan weer naar Abwehr II in Berlijn doorstuurde opdat ze niet in handen van de geallieerden zouden vallen.²

Ook in België legde FAT 260 (ressortierend onder FAK 213) vanaf april 1944 ongeveer zeventig opslagplaatsen aan. Het materiaal werd geleverd door FAT 249 (Liebert) uit het centraal depot van Brits oorlogsmateriaal dat door de Duitsers was buitgemaakt. FAT 260 werd geleid door Oberleutnant Eberhard von Wissmann, die voor het aanleggen van de depots bijgestaan werd door Leutnant Walter Schlemmer. Laatstgenoemde legde na zijn arrestatie door de geallieerden in Nederland gedetailleerde verklaringen af en maakte ten behoeve van zijn ondervragers schetsen van de locatie van de nagenoeg zeventig depots die door zijn dienst in België werden

2. De algemene informatie over Leitstelle II is ontleend aan: National Archives and Records Administration, Washington (NARA), RG 65, 1 WG, B 215, F 65-57631: Final Interrogation Report, Hauptmann F. Hummel; NARA, FG 226, E 119 A, B 57, F 1631: Counter Intelligence War Room London, Situation Report no. 55, Leitstelle II West.

aangelegd.³ Zo organiseerde Schlemmer persoonlijk drie depots aan de kust, twee in de omgeving van Oostende en een derde bij De Panne. Met het materiaal moesten sluizen, hevels, transformatoren en bruggen vernietigd worden.

STAY BEHIND-GROEPEN

Parallel met het aanleggen van munitiedepots bouwde de Leitstelle II West via FAT 260 in Vlaanderen vier verschillende netwerken van *stay behind*-agenten uit die dat materiaal eventueel zouden gebruiken. De Duitsers noemden deze agenten R-agenten, waarbij niet duidelijk is waar de R voor staat.⁴ Om die reden worden deze groepen R-groepen genoemd. Deze vier netwerken werden respectievelijk georganiseerd door Maurits Meert, Jules Van Beeck, Antoon De Saedeleer en Achille Mareel.

Meert, een zoon van de naar Duitsland uitgeweken activist Leo Meert, was in 1939 Duitser geworden en gemobiliseerd bij de commandogroepen die de geschiedenis zijn ingegaan als de Brandenburgers. In juni 1940 werd hij gehecht aan Gruppe II van de Abwehrstelle Belgien, waar hij onder meer belast werd met de opleiding van sabotageagenten. In februari 1943 kreeg Meert de opdracht in West-Vlaanderen een *stay behind*-organisatie onder de weinig originele naam Organisation West-Flandern uit te bouwen. Hij contacteerde hiervoor een zestigtal kandidaten, die soms door het vnv maar vooral door de DeVlag werden gesignaleerd als mogelijke medewerkers. Meert werd bijgestaan door Jules Van Beeck, vóór de oorlog secretaris van René Lagrou. Van Beeck was reeds vóór mei 1940 door Abwehr II gerekruteerd en legde in het zuiden van West-Vlaanderen (Kortrijk, Ieper) enkele munitie- en wapendepots aan. Vervolgens rekruteerde hij een vijftiental *stay behind*-agenten in de Franse departementen Nord en Pas-de-Calais, die van het Duits Militair Bestuur in Brussel afhingen. De Saedeleer, leraar chemie en fysica aan het Koninklijk Atheneum in Brugge, had reeds vóór de oorlog contacten in Duitsland en werd in 1940 door Abwehr II aangeworven. In 1944 contacteerde hij zes oud-leerlingen die bereid bleken de opdracht te aanvaarden. Achille Mareel, die naar aanleiding van het bloedbad van Abbeville in mei 1940 in contact was gekomen met de Abwehr, rekruteerde begin 1944 zeven Vlamingen uit de streek rond Assen, die lid waren van de Fabriekswacht. Dat werd de Organisation Parti. Zij kregen een sabotageopleiding in kasteel Coloma in Sint-Pieters-Leeuw.

Hierbij kan ook nog aangestipt worden dat de vorming van R-groepen niet het monopolie van de Abwehr was. Ook de ss (meer bepaald de door Otto

3. Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij, Brussel (SOMA), AA 1312/6: Verhoor van W. Schlemmer, augustus 1945.

4. Abwehrofficieren hebben het nu eens over *Rest-netz*, dan weer over *Räumungsnetz*, *Rückzugsfallnetz* en zelfs *Residentennetz*.

Maurits Meert tijdens de militaire opleiding van de groep, Wahnerheide, april 1940. [Collectie Etienne Verhoeven]

Skorzeny geleide afdeling VI van het Reichssicherheitshauptamt) nam een soortgelijk initiatief in België en Frankrijk. In België speelde de Antwerpenaar Jozef Verstraeten hierin een hoofdrol. Verstraeten, vooroorlogs agent van Abwehr II was reeds in de meidagen van 1940 vrijwillig toegetreden tot de 'Brandenburgers', de commando-eenheden van de Wehrmacht. In 1943 stapte hij over naar de speciale formaties van de SS – de reeds genoemde afdeling VI – en vormde vanaf einde 1943 een groep van twaalf sabotageagenten onder wie twee vrouwen die als koerierster tussen de agenten moesten optreden. Deze agenten, die vrijwel allen lid van een of andere collaboratiebeweging waren, kregen in maart 1944 een opleiding in Den Haag. Afdeling VI legde in juni 1944 ten minste veertien munitie- en wapendepots aan in West- en Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Vlaams Brabant en Noord-Frankrijk.

HET COMMANDO OLGA

Na de bevrijding van België begin september 1944 en de ermee gepaard gaande evacuatie van de Duitse troepen en van een groot aantal collaborateurs (naar schatting 15 000 Vlamingen en 8 000 Walen), richtte de activiteit van de Leitstelle II, meer bepaald FAT 249 in Bad Ems, zich hoofdzakelijk op Vlaamse geëvacueerden.⁵ De vnv-leiding en de staf van de Fabriekswacht vestigden zich na wat omzwervingen op 9 september 1944 in Lippstadt. Het was echter duidelijk dat de politieke rol van het vnv uitgespeeld was en dat de steeds machtiger wordende SS definitief de voorkeur gaf aan samenwerking met de DeVlag en Rex. Ofschoon de Abwehr geleidelijk opgeslorpt werd door het Reichssicherheitshauptamt heeft zij toch tot het einde van de oorlog een min of meer zelfstandige werking kunnen handhaven. Dit verklaart mede waarom Leitstelle II de voorkeur gaf aan samenwerking met agenten uit het vnv of aanverwante organisaties.

In september 1944 trok de Leitstelle II West zich terug naar Bad Ems, ten oosten van Koblenz, later naar Bad Orb bij Fulda. In Bad Ems bevond het hoofdkwartier van de Leitstelle zich in Villa Wilhelma, waaraan ook een school voor radio-operateurs verbonden was. Eraan gehecht was een sabotageschool in Kehlbach, die later naar het zuidelijker gelegen Niederbachheim werd overgebracht. Aan de staf van Leitstelle II West in Bad Ems, waren enkele figuren verbonden die al sinds lang vóór de oorlog betrokken waren bij steunverlening aan Vlaams-nationalistische organisaties en aan 'nationale minderheden' in andere landen zoals Bretonse nationalisten of het Irish Republican Army.

De oude banden tussen de Abwehr en het vnv zijn inderdaad ook nog na de Bevrijding blijven voortduren mede via twee *Flamenfreunde* die reeds vóór de

5. Voor de evacuatie van collaborateurs: W.C.M. Meyers, De Vlaamse Landsleiding. Een emigranten regering in Duitsland na september 1944?, in: *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, nr. 2, 1972, pp. 29-86.

oorlog in dienst waren bij de Abwehr. In de eerste plaats was er Hans-Otto Wagner, die als medestichter van de Bund der Flamenfreunde sinds 1930 ijverde voor 'Duits-Vlaamse toenadering', onder meer in studentenkringen. In oktober 1939 schakelde hij de jonge Keulse advocaat Fritz Scheuermann in bij Abwehr II. Scheuermann zou de verbindingsman worden tussen Abwehr II en de 'Militaire Organisatie' van het vnv, die zo mogelijk subversie in het Belgisch leger moest organiseren. Dan was er ook nog Franz Fromme, die reeds tijdens de Eerste Wereldoorlog het Vlaams activisme had gesteund en tijdens de Tweede Wereldoorlog verbonden was aan de *Brüsseler Zeitung*. Zowel Wagner als Fromme waren na de evacuatie verbonden aan de sabotageschool van Kehlbach. In september 1944 begon de Leitstelle met de rekrutering van Vlaamse agenten.⁶

In een recente publicatie over Joris Vansteenland, commandant-generaal van de Dietse Militie-Zwarte Brigade (DB-ZB), citeert P.J. Verstraete een naoorlogse verklaring van H.-J. Elias, gewezen vnv-leider, tegenover het Belgisch Militair Gerecht, die als volgt luidde: *"Tijdens mijn verblijf in Lippstadt was het ons bekend dat er spraak was van mensen te parachuteeren in België, en dat er daartoe opleiding werd gegeven in zoogenaamde sabotagescholen. Daartegenover hebben wij de volgende stelling genomen: 1) ordewoord gegeven geen deel te nemen aan die sabotagescholen; 2) voor het geval dat er van onze mensen toch zouden in geraakt zijn, hun alsdan, indien zij betrouwbaar waren, opdracht te geven om, eens in België, het ordewoord te verspreiden van niet meer te collaboreren."*⁷ Dat dit niet volledig met de werkelijkheid strookt – een wel vaker voorkomend kenmerk van naoorlogse verklaringen van Elias – zal hierna blijken. Immers, de meeste van deze zendingen kwamen tot stand als gevolg van de samenwerking van enkele uitgeweken vnv-leiders met de Leitstelle II. Zo verklaarde de agent Hendrik Reynaert na de oorlog dat hij in Duitsland gerekruteerd werd door een vnv-er uit Roeselare, een zekere Van Daele. Deze had volgens Reynaert in Lippstadt een onderhoud gehad met de vnv-leiding, die hem de opdracht gaf *"Vlaamsche jongens te recruteeren voor sabotage en steun aan achtergebleven partijleden en families van gevluchten"*.⁸ Bij de rekrutering van sabotageagenten speelden vooral vnv-propagandaleider Karel Lambrechts en Christiaan Turcksin, leider van de Wachtbrigade (voorheen Fabriekswacht) een rol. Wél kregen enkele agenten begin 1945, nadat Elias in de Beierse Alpen in bewaakte residentie was geplaatst en de rol van het vnv uitgespeeld was, de opdracht in Vlaanderen het ordewoord te verspreiden dat er niet langer mocht gecollaboreerd

6. Tenzij anders vermeld is de informatie over deze agenten ontleend aan hun dossiers bij het Auditoraat-generaal bij het Militair Gerechtshof, Brussel (AGMG). Voor het schrijven van deze bijdrage heb ik zeventien dossiers van de vierentwintig getraceerde agenten geraadpleegd.
7. P.J. Verstraete, *Joris Vansteenland, 'recht en trouw'*, in: *Cahiers Staf De Clercq*, 4, Kortrijk, 2010, p. 33. Verhoor van Elias als getuige in het strafonderzoek tegen Vansteenland, 14 maart 1946.
8. AGMG, dossier nr. 3755/45: PV van verhoor van H. Reynaert, 20 mei 1945.

worden. Het is zeer de vraag of Wagner en Fromme hiervan op de hoogte waren.

In de laatste maanden van 1944 en de eerste maanden van 1945 werden aldus op zijn minst 24 naar Duitsland gevluchte kandidaten gerekruteerd uit diverse collaboratieformaties, zoals de Flakbrigade, het Nationalsozialistisches Kraftfahrerkorps (NSKK), de Sicherheitsdienst (SD)-Wacht en het vnv zelf. De Leitstelle II West kon aldus vijf groepen van agenten vormen die in principe in bevrijd België moesten gearachuteerd worden. Samen vormden zij het commando Olga. Slechts twee van deze groepen konden ook daadwerkelijk worden uitgezonden: de groep Belfried en de groep Breydel. Drie andere groepen (De Coninck, Balming en Rodenbach) werden tot einde april 1945 paraat gehouden, maar konden niet vertrekken.

DE GROEP BELFRIED (VANSPAUWEN, POELMANS, SIMONS, 4-5 DECEMBER 1944)

In de nacht van 4 op 5 december 1944 werden drie jonge Limburgers gearachuteerd in de nabijheid van het dorp Wonck ten oosten van Tongeren. Deze drie mannen, Jozef Poelmans, Pierre Simons (beiden geboren in 1922) en Jan Vanspauwen (geboren in 1923), werden in Duitsland gerekruteerd nadat ze begin september 1944 België verlaten hadden. Enkel over Vanspauwen heb ik gedetailleerde informatie gevonden, die we hierna weergeven; de dossiers van zijn kameraden Poelmans en Simons bevatten weinig informatie over deze zending. Poelmans, die vóór de oorlog lid was geweest van het Algemeen Vlaams Nationaal Jeugdverbond (AVNJ), de jeugdorganisatie van het vnv, werd tijdens de bezetting lid van de Dietse Militie-Zwarte Brigade. Omdat zijn ouders hiertegen gekant waren, ging hij dan maar naar de Vrijwillige Arbeidsdienst voor Vlaanderen en vervolgens naar de Vlaamse Wacht, waaruit hij op 15 augustus 1944 deserteerde. Hij werd onder Duitse bewaking op 4 september 1944 via Maastricht naar Duitsland geëvacueerd.⁹ Nog in Nederland kon hij tijdens een luchtaanval uit het konvooi ontsnappen en bereikte op één of andere manier toch Lippstadt, waar de vnv-leiding zich had gevestigd. Daar ontmoette hij ook zijn toekomstige gezellen Simons en Vanspauwen. Tijdens de bezetting werkte Poelmans als bediende bij de bevoorradingdienst van de stad Hasselt. Van Simons is enkel bekend dat hij districtleider was van de Dietse Militie-Zwarte Brigade in de regio Hasselt, en dat hij deel uitmaakte van de DD-dienst, de interne inlichtingendienst van het vnv. Hoe hij in Duitsland terecht kwam, is niet bekend. We weten enkel dat hij opgeleid werd als de radio-operateur van de groep Belfried.

Nadat Vanspauwen in juli 1941 zijn studies aan de Limburgse Handelsschool in Genk had beëindigd, ging hij in dezelfde gemeente bij de bevoorradingdienst

9. AGMG, Krijgsauditoraat (K.A.), Brussel, dossier nr. 553/B/47: PV van verhoor van Vanspauwen, 20 augustus 1945; dossier nr. 765/47, J. Poelmans; K.A., Hasselt, dossier nr. 3976/44, P. Simons (deze overleed op 18 april 1946 in het sanatorium van Merksplas; hij kon niet meer ondervraagd worden).

werken. Hij beweerde in 1945 dat hij vóór de oorlog anti-Duits was, maar dat hij na de capitulatie gaandeweg die gezindheid verloor *“aangetrokken door de orde, de tucht en vriendschappelijkheid waarmede de Duitsers ons bejegenden”*. Hij werd einde 1942 lid van het vnv. Gewaarschuwd door niet nader genoemde verzetslieden en *“uit schrik door de geallieerde politie in hechtenis genomen te worden”* verliet hij België op 5 september 1944 in een Duitse vrachtwagen, samen met ss-mannen met wie hij goede relaties onderhield sinds hij in februari 1944 kwartiermeester in Genk was geworden. Via Roermond en Nijmegen bereikte hij Lippstadt in een auto van de Luftwaffe. Hij werd er ondergebracht in een huis van de NS-Frauensschaft samen met andere vnv-ers en leden van de DeVlag en van de Organisation Todt (O.T.). Begin oktober 1944 arriveerden daar Johannes Poelmans en Pierre Simons, beiden uit Hasselt. Enkele dagen na hun aankomst vertelde Simons dat hij samen met Poelmans op verzoek van de vnv-leiding naar België zou terugkeren *“om inlichtingen in te winnen aangaande de politieke toestanden, het lot van de achtergebleven partijleden om alzo aan Dr. Goebbels in Duitsland stof te geven voor zijn propaganda”*. Simons had het ook over het plegen van sabotagedaden bij een Duitse tegenaanval en vroeg Vanspauwen of hij mee wilde. Deze stemde na een dag bedenktijd toe omdat hij er wegens het gevaar voor bombardementen niets voor voelde in een Duitse fabriek te werken (de naar Duitsland geëvacueerde collaborateurs moesten er of werken of dienst nemen in een Duitse militaire formatie. De volgende dag – dat moet nog begin oktober 1944 zijn geweest – vertrok het drietal samen met vnv-propagandaleider Karel Lambrechts naar Keulen, waar Simons eerst alleen en vervolgens het drietal samen, gesprekken voerde met een vertegenwoordiger van de Gauleitung over de te vervullen opdracht. Er was sprake van de mogelijkheid om hen te voet door de geallieerde linies te sturen, in welk geval ze op dezelfde manier zouden moeten terugkeren om verslag uit te brengen, en over de mogelijkheid hen te parachuteren. In dat geval zouden ze via een zender moeten rapporteren. De Duitsers gaven de voorkeur aan parachutering. Na deze gesprekken keerden ze terug naar Lippstadt, waar ze op 12 oktober 1944 een afspraak hadden met Hans-Otto Wagner in het hotel waarin de vnv-leiding verbleef. Bij dit gesprek was Franz Fromme aanwezig.

Op 13 oktober vertrok het drietal samen met Wagner (in uniform van Oberfähnrich van de Wehrmacht en met de deknaam Dr. Wendel¹⁰) en Fromme (in burger) naar Bad Ems, het hoofdkwartier van FAT 249. Van Bad Ems werden ze overgebracht naar Kehlbach in het Taunusgebergte, waar zich zoals gezegd de sabotageschool van FAT 249 bevond. Tijdens deze reis kregen ze hun deknaam die ze

10. Wagner had reeds in de jaren twintig publicaties over diverse aspecten van het Vlaams nationalisme het licht doen zien onder het pseudoniem ‘Hans Wentel’ (W. Dolderer, *Wagner, Hans O.*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, p. 3664).

tijdens hun verdere verblijf in Duitsland zouden dragen: Vanspauwen werd Johan Lang, Simons Piet Groot en Poelmans Johan Anders. In Kehlbach werden ze in een Wehrmachtuniform gestoken. Poelmans en Vanspauwen kregen er samen met enkele vrijwilligers uit de Elzas en enkele andere Vlamingen een pioniersopleiding, terwijl Simons naar Bad Ems werd gestuurd voor een radio-opleiding. De sabotageschool van Kehlbach stond toen onder leiding van Oberleutnant Liebert. Vanspauwen en Poelmans kregen er lessen in terreinverkenning, kaartlezen en het organiseren van sabotage. Tijdens hun opleiding kwam in Kehlbach ook Hans Ritter aan, die sabotagetechnieken onderwees en ook instond voor de administratieve kant van de school. Ritter was een oudgediende van de Abwehr, die vóór de oorlog contacten had onderhouden met Vlaamse studentenorganisaties. De opleiding duurde zes weken; na twee weken kwamen nog een vijftal Vlamingen in Kehlbach de lessen volgen: Hendrik Reynaert, Jozef De Mol (eigenlijk: De Mesmaeker), een zekere Heulemans (echte naam: Hendrickx) en twee andere van wie Vanspauwen enkel de deknaam kende: Biesmans en Ellegaert (Burssens en Ekholm). Zij zouden later ingezet worden. Tijdens deze periode werd de school overgebracht van Kehlbach naar Niederbachheim, waar de lessen plaatsvonden in de gemeenteschool.

Op 30 november 1944 gaf Wagner het drietal hun definitieve opdracht. Ze zouden in burgerkleding plaatsnemen in een houten container die onder aan een vliegtuig was vastgemaakt en in het Provinciaal Domein van Bokrijk aan de grond zou worden gezet. Zij moesten op 8 december een eerste keer de Leitstelle per radio contacteren. In de eerste plaats moesten ze politieke gegevens verzamelen (bijvoorbeeld over de houding van de Belgen tegenover de geallieerden, over de rantsoenering en de meningen daarover, over de opinies die in de pers tot uiting kwamen), *“kortom”*, aldus Vanspauwen, *“alles waaruit de Duitse propaganda munt zou kunnen slaan”*. Ook militaire gegevens, bijvoorbeeld over valpunten van v1- en v2-bommen. Voorts moesten ze proberen vnv-leden die niet waren aangehouden te groeperen en hen de beginselen van sabotage bij te brengen. *“Er werd ons ook aangeraden met behulp van deze mannen gevangenen uit interneringskampen te verlossen en deze te doen medehelpen om onze taak te vervullen. Over het vermoorden of uit de weg ruimen van bepaalde personen werd ons geen onderricht gegeven, doch er werd ons in de sabotagecursussen geleerd hoe een hooggeplaatste uit de weg te ruimen persoon door middel van trapmijnen of struikeldraad afgemaakt kon worden.”* Als het hun nuttig scheen mochten ze op eigen initiatief sabotagedaden plegen, maar een eigenlijke sabotageactie moesten ze pas starten bij een offensief van Duitse zijde. De doelen zouden via radio geseind worden. Als hun sabotagemateriaal verbruikt was, zou hun via de radio gemeld worden waar zich in België sabotageopslagplaatsen bevonden. Ongetwijfeld worden hier de opslagplaatsen bedoeld die vanaf april 1944 door Abwehr II werden aangelegd. *“Er werd mij geen enkel munitiedepot aangeduid, doch er werd ons verzekerd dat er wel bestonden in België die ons later zouden*

aangewezen worden door middel van radio of misschien wel door een tussenpersoon”, aldus nog Vanspauwen.

De drie agenten kregen elk 50 000 BEF mee in biljetten van 50 en 20 BEF, evenals 400 dollar.¹¹ Deze bedragen moesten hun eerste kosten dekken. Later zou geld voor hen geparacheerd worden of zouden andere gedropte agenten hun geld bezorgen. Voor deze agenten moesten Vanspauwen en zijn makkers landingsplaatsen zoeken en die gegevens naar Duitsland seinen. Volgens Vanspauwen had Simons van de Duitse opdrachtgevers een aantal adressen van Vlamingen gekregen die indien nodig voor financiële ondersteuning konden zorgen.

Op 2 december 1944 vertrok het drietal samen met Wagner naar een vliegveld in de omgeving van Frankfurt, waar Ritter hun het sabotagemateriaal overhandigde. In het vliegtuig bevond zich ook een groot aantal pamfletten in het Nederlands en het Frans, waarin gesteld werd dat de geallieerden hun beloften niet nakwamen en dat met name de voedselvoorrading slechter was dan tijdens de Duitse bezetting. In de nacht van 4 op 5 december 1944 vertrok het vliegtuig met de drie mannen in de aangehechte container. In plaats van in het domein van Bokrijk werden zij in Wonck aan de grond gezet. Op deze plek begroeven ze het sabotagemateriaal, de wapens en de twee zenders die ze hadden meegebracht. Oorspronkelijk was in Duitsland afgesproken dat ze één zender zouden meenemen om op de afgesproken dag contact te kunnen nemen, maar dat is kennelijk niet gebeurd.

Elk van de drie mannen ging naar zijn eigen woning met de afspraak dat ze elkaar op 5 januari 1945 in Brussel zouden ontmoeten. Die dag begaf Vanspauwen zich naar de afgesproken plaats (het Café de la Bourse), maar omdat dit café door de geallieerden bezet was, ging hij naar het nabijgelegen Central Bourse, waar hij Poelmans en Simons, die inmiddels hun intrek hadden genomen in een kamer in Brussel, inderdaad terugvond. De drie mannen, wier enthousiasme inmiddels bekoeld was, overlegden of ze hun opdracht al dan niet zouden uitvoeren. Voorlopig werd besloten het resultaat van het aan de gang zijnde von Rundstedt-offensief af te wachten, maar toen bleek dat er geen Duitse doorbraak kwam, besloten ze op 6 februari 1945 de opdracht niet te vervullen. Wel zouden ze met elkaar via een wekelijkse afspraak verbinding blijven onderhouden. Vanspauwen kreeg zijn makkers echter niet meer te zien. Poelmans werd op 2 maart 1945 in Sint-Joost-ten-Node gearresteerd, Simons op een onbekende datum. Toen Vanspauwen zonder geld kwam te zitten, gaf hij zichzelf – pas op 11 juni 1945 – aan bij de Amerikaanse militaire politie in Brussel.

11. Ook andere agenten kregen vrij grote bedragen mee in biljetten van 20 en 50 BEF. De reden daarvoor is dat de Duitsers bij de evacuatie van België ervoor gezorgd hadden een grote hoeveelheid van deze coupures mee te nemen. Alleen al in het hoofdkwartier van Bad Ems bevonden zich biljetten voor een bedrag van verscheidene miljoenen franken (SOMA, AA 1312: Note concernant les unités d'opération de l'Amt VI S et du Mil Amt du Reichssicherheitshauptamt).

DE GROEP BREYDEL (DE MESMAEKER, EKHMOLM, BURSSENS), 3-4 FEBRUARI 1945

De in 1902 geboren Steven Burssens, leider van de groep, was veruit de oudste van dit drietal: Willem Ekholm werd geboren in 1914 en Jozef De Mesmaeker was in 1944 pas twintig. Ekholm, die een Finse grootvader had, was sinds 1935 lid van het VNV. Van beroep was hij meubelmaker, maar wegens gezondheidsproblemen mocht hij dat beroep niet meer uitoefenen. Na enkele maanden krijgsgevangenschap in Duitsland keerde hij begin 1941 naar België terug. In juni 1942 nam hij dienst bij de Fabriekswacht. Ook De Mesmaeker was lid van de Fabriekswacht, evenals zijn vader, en ging einde 1943 bij het SD-Wachtcommando in Brussel werken. Beiden vertrokken begin september 1944 naar Duitsland. Burssens werkte tussen 1918 en 1924 als beroepssoldaat bij het Belgisch leger, daarna bij verschillende bedrijven als vertegenwoordiger en handelsreiziger.¹² Van 1926 tot 1932 was hij actief in het Vlaamsch Front, één van de voorlopers van het VNV, maar hij verliet de partij – naar eigen zeggen – vanwege het gebrek aan eenheid in het Vlaams nationalisme. Daarna hield hij zich niet meer met politiek bezig. Na 10 mei 1940 vond hij weer ander werk als hulpchauffeur bij een bedrijf dat vrijwel uitsluitend voor de Duitsers werkte. Hij vertelde na de oorlog dat hij verplicht was bij het VNV aan te sluiten: het bedrijf betaalde zijn lidgeld. In 1942 nam hij dienst bij het NSKK, waarvoor hij onder meer in Polen werkte. Op 8 juni 1943 ondertekende hij zijn toetreding tot de Fabriekswacht. Als Fabriekswachter begeleidde hij op 2 september 1944 een trein met collaborateurs, die via Maaseik naar Duitsland geëvacueerd werden.

Uiteindelijk belandde Burssens in Lippstadt, waar ook de VNV-leiding zich had gevestigd. Burssens wilde, zo vertelde hij na de oorlog, niets liever dan naar België terugkeren. Van een andere Fabriekswachter, Alfons De Gol, vernam hij dat de leider van de Fabriekswacht, Turcksin, een middel zocht om agenten naar België terug te sturen. Samen met drie andere Fabriekswachters die hij in Lippstadt had leren kennen (De Gol, Ekholm en Hendrickx) had Burssens in aanwezigheid van drie Duitsers begin oktober 1944 een onderhoud met Turcksin. Er werd hen gevraagd of zij bereid waren in België een geheime opdracht uit te voeren. Allen aanvaardden, waarna De Gol en Hendrickx naar de radioschool in Bad Ems werden gestuurd, terwijl Burssens en Ekholm onder begeleiding van Ritter en Wagner op 9 november naar Kehlbach werden gebracht voor een eerste sabotageopleiding. Op 23 november waren ze terug in Bad Ems; later volgden ze in Niederbachheim nog een tweede cursus. Rond 10 januari 1945 kregen ze in Bad Ems bezoek van VNV-propagandaleider Karel Lambrechts, die hun enkele politieke richtlijnen kwam geven. *“Hij zegde ons onder andere”, zo vertelde Ekholm kort na zijn arrestatie, “dat Elias, leider van het VNV, naar Berlijn geroepen was voor een onderhoud waarin hem*

12. AGMG, K.A., Antwerpen, dossier nr. 354/48 inzake S. Burssens: Uiteenzetting der feiten.

Karel Lambrechts (links) in gesprek met Jozef Lysens (rechts), Bokrijk, 1943.
[ADV, VEV132]

medegedeeld werd dat iedere politieke werking voor hem verboden was in Duitsland. Dit moesten we meedelen aan politieke mannen die met het VNV iets te doen hadden gehad en niet aangehouden waren. Anderzijds deelde hij ons mede dat in het geval de Duitsers België terug zouden bezetten, geen enkel VNV-er nog samen zou werken met de Duitsers vooraleer Elias weer in het land was. Desnoods moesten er betogingen gehouden worden met opschriften: 'Wij eisen Elias terug'." Eén van de opdrachten van de groep Breydel bestond er volgens de radio-operateur van de groep De Mesmaeker in, de VNV-jeugdleider Edgar Lehembre, die niet naar Duitsland vertrokken was, te zoeken en hem te helpen naar Duitsland te ontsnappen langs een weg die de groep telegrafisch zou meegedeeld worden. Lehembre moest zich dan bij Wagner melden.

De opdrachten die aan de groep werden gegeven, waren zo veelomvattend dat ze onmogelijk alle konden uitgevoerd worden. Naast het saboteren van telefoonkabels moesten ze ook valpunten van v1- en v2-bommen melden, hefkransen in de haven van Antwerpen en hoogspanningspylonen opblazen, 'plastic' in schepen en treinen achterlaten e.d.m. Volgens De Mesmaeker kregen Burssens en Ekholm ook de opdracht eerste minister Pierlot, minister van Justitie Verbaet en auditeur-generaal Ganshof van der Meersch te doen vermoorden. Ze mochten dit zelf niet doen, maar moesten de moorden laten uitvoeren door ter dood veroordeelde collaborateurs die ondergedoken leefden. Steeds volgens De Mesmaeker had Karel Lambrechts hun met dit doel een veertigtal adressen bezorgd. Ekholm heeft bevestigd dat er sprake was van het elimineren van Ganshof en Verbaet. Volgens hem moest een deel van het geld dat de drie agenten mee kregen (elk 50 000 BEF en 500 dollar) dienen om de huurdozers te betalen. Er werd het drietal ook gevraagd de ligging van 'concentratiekampen' in België door te seinen. Het gaat hier hoogstwaarschijnlijk om interneringskampen, waar gearresteerde collaborateurs tijdelijk werden ondergebracht. Mogelijk was het de bedoeling ontsnappingen te organiseren of de kampen zelf te saboteren, zoals in Nederland gepland was. Ook had Wagner hen in Bad Ems verteld dat ze in België naar de uitzendingen van Radio Bremen moesten luisteren, telkens op dinsdag en zaterdag na 22 uur. Er zouden sleutelzinnen worden uitgezonden, waarvan enkel De Mesmaeker de sleutel kende. Als een zin, bijvoorbeeld, een datum bevatte, moest er drie dagen later een actie uitgevoerd worden (Ekholm gaf zelf als voorbeeld van zo'n geplande actie: het saboteren van de spoorwegverbinding tussen Antwerpen en Nederland).

Op 23 januari 1945 werd het drietal onder begeleiding van Wagner naar Stuttgart overgebracht. Mede door het slechte weer werd hun parachutering uitgesteld tot de nacht van 3 op 4 februari. Zij kwamen aan de grond in Bonheiden bij Mechelen, niet eens zover van de plek die Burssens in Duitsland had voorgesteld (de omgeving van Putte bij Keerbergen). In de houten container waarin de drie mannen ongemakkelijk waren opgeborgen, bevond zich ook hun sabotage- en ander materiaal. Volgens Ekholm waren dat: een zendontvanger, een kist met

25 kilogram springstof, 25 kilogram losse springstof ('plastic'), vier handgranaten, brandbommen van Britse makelij, tijdbommen en andere explosieven, ontstekers, drie Belgische pistolen met geluidsdemper, drie dolken, een gummiknuppel, een Brits machinepistool met 200 kogels. Burssens en Ekholm hadden ook een vervalste personeelskaart van de gerechtelijke politie op zak.

Vóór hun vertrek was met Wagner afgesproken dat ze zouden proberen in contact te komen met iemand van de groep-Belfried, die wij hiervoor reeds besproken hebben. Eén van hen moest zich daartoe elke vijfde van de maand om 13 uur begeven naar het Café de la Bourse in Brussel, waar ze iemand moesten ontmoeten die *La Dernière Heure* zou lezen en een glas vermouth zou verbruiken. Hem moest in het Nederlands gevraagd worden: "*Mijnheer, is de keuken hier goed?*" Als de juiste man was aangesproken, moest die antwoorden: "*Daar weet ik niets van*". Het contact kwam niet tot stand, omdat de leden van de groep-Breydel zeer kort na hun aankomst werden aangehouden – met uitzondering van Vanspauwen, maar die hield zich gedeisd. Na hun landing verborgen de mannen het materiaal en de parachutes in de vroege ochtend van 4 februari langs de kant van de weg. Nadat ze aan een boer en in een café in Putte gevraagd hadden waar ze de tram naar Mechelen konden nemen, begaven ze zich daar bij kennissen van Burssens, die er nagenoeg alles vertelde. Het gevolg was dat het drietal kort daarop gearresteerd werd.

Volgens Hugo Vanhacht, één van de medecursisten van het drietal van de groep-Breydel, seinde de radio-operateur van deze groep tot Pasen 1945 telegrammen naar Duitsland – dat was hem medegedeeld door Hans-Otto Wagner. Het was immers de bedoeling dat de groep-Breydel de parachutering en opvang van de drie volgende groepen van commando Olga zou voorbereiden. Steeds volgens Vanhacht, die moest optreden als radio-operateur van de groep-Rodenbach, werden tussen de Leitstelle in Bad Ems en De Mesmaeker als telegrafist van de groep-Breydel inderdaad berichten gewisseld die erop gericht waren de drie groepen rond 15 maart 1945 in de omgeving van Mechelen te doen landen. De operaties werden uitgesteld wegens het slechte weer.¹³ Als ze wel hadden plaatsgevonden, waren deze acht agenten regelrecht in de handen van een geallieerd 'onthaalcomité' gevallen als gevolg van het feit dat De Mesmaeker onder geallieerde controle zijn berichten naar Duitsland seinde.¹⁴ De Mesmaeker had immers aanvaard op te treden als dubbelagent, waarbij de geallieerde diensten zijn radioverkeer onder controle hielden. T. Holt, auteur van een gezaghebbend boek over misleiding en de rol van

13. AGMG, K.A., Antwerpen, dossier nr. 353/48, W. Ekholm: PV van verhoor van H. Vanhacht, 29 mei 1945.

14. Het dossier van De Mesmaeker bij het AGMG is – wellicht niet toevallig – letterlijk en figuurlijk dunnetjes en maakt enkel een toespeling op "*des services rendus*".

dubbelagenten daarbij, maakt gewag van drie agenten, die begin februari 1945 in de omgeving van Mechelen waren gearachuteerd, door de geallieerden gebruikt zijn als penetratieagenten van de Duitse geheime diensten onder de codenamen Pip (De Mesmaeker), Squeak en Wilfred. Holt noemt de echte namen van deze drie agenten niet, maar uit tijdstip en plaats van parachutering blijkt dat het ongetwijfeld gaat over de leden van de groep Breydel.¹⁵

DE GROEP DE CONINCK (REYNAERT, BELLEMANS, HENDRICKX)

De namen Breydel en De Coninck verwijzen uiteraard naar de leiders van de Brugse metten in 1302, één van de meest bekende iconen uit de Vlaams nationale mythologie. De groep De Coninck moest zich bij de groep Breydel voegen. De groep De Coninck bestond uit Hendrik Reynaert, Jean Bellemans en Willy Hendrickx. De 22-jarige Reynaert uit Eeklo was eerst fabrieksarbeider en vervolgens schildersgast.¹⁶ Na de Duitse inval ging hij achtereenvolgens werken op het vliegveld van Maldegem, onder meer bij het aanbrengen van camouflagenetten voor Duitse vliegtuigen, en op een Duits vliegveld in de omgeving van Saint-Omer (Pas-de-Calais). Hij bleef daar niet lang, en werkte tot juni 1942 bij het onder Duitse *Verwaltung* geplaatste textielbedrijf Goethals & Goethals in Eeklo. In juni 1942 ging Reynaert over naar de Fabriekswacht, en in februari 1943 schakelde hij onder invloed van DeVlag-propagandisten over naar de SD-wacht, eerst in Brussel, later in Charleroi. Bij het einde van de bezetting was hij betrokken bij acties tegen 'partizanen' in Wallonië. Begin september 1944 vertrok hij naar Duitsland, waar hij op 13 november via zijn vriend Jean Hollemans in Bad Ems terecht kwam. Hollemans had bij de DeVlag in Hamburg vernomen 'dat er jongeren werden aangeworven om in België sabotage te gaan plegen en om familieleden van achtergebleven partijleden te gaan steunen'.¹⁷ Reynaert meldde zich als kandidaat. Bij zijn rekrutering werd een rol gespeeld door een VNV-er uit Roeselare, Van Daele, die in Lippstadt een onderhoud had met de VNV-leiding, die vervolgens de kandidatenlijsten naar Bad Ems stuurde.

De volgende dag reeds werd Reynaert samen met vier andere kandidaten naar de sabotageschool in Niederbachheim gezonden. Begin 1945 werd dan de groep De Coninck gevormd met Reynaert, Hendrickx en Bellemans. Laatstgenoemde kreeg een lijst met de locatie en foto's van enkele munitieopslagplaatsen overhandigd. De groep moest onder meer verkeerswegen en de pijplijn die van Oostende naar het binnenland liep saboteren, de invalspunten van v1- en v2-bommen melden, andere agenten rekruteren, geïnterneerde collaborateurs bevrijden en indien mogelijk aan-

15. T. Holt, *The Deceivers, Allied military deception in the Second World War*, New York, 2004, p. 882.
16. Tenzij anders aangegeven zijn de gegevens over Reynaert ontleend aan: AGMG, K.A., Brussel, dossier nr. 3755/45, H. Reynaert.
17. Hollemans werd eveneens opgeleid door Leitstelle II en met twee andere Vlamingen naar Nederland gezonden.

slagen uitvoeren tegen auditeur-generaal Ganshof en 'andere verantwoordelijken van de repressie'. Het was de bedoeling dat zij dit samen met de groep Breydel zouden doen. Om leden van deze groep te vinden, moest iemand uit de groep De Coninck zich op de vijfde dag van elke maand begeven naar (opnieuw) het Café de la Bourse in Brussel, waar de bewuste persoon moest gevraagd worden: *"Mijnheer, is de keuken hier goed?"* Hierop luidde het correcte antwoord: *"Neen mijnheer, het trekt op niets"* – een variant op het wachtwoord dat aan de leden van de groep Breydel was meegegeven om de groep Belfried te contacteren. Het geldt dat Reynaert en zijn gezellen zouden meekrijgen, moest volgens Reynaert, die dit van Wagner had gehoord *"dienen om van te leven daar wij ons verdoken moesten houden, en om nieuwe leden aan te werven om alzo eene machtige Vlaamsche pro-Duitsche beweging tot stand te brengen. Volgens Wagner zou de zoo opgebouwde beweging, wanneer Duitschland opnieuw zou opgebouwd zijn, een grooten rol kunnen spelen."* Moeten we geloven dat Wagner dit echt meende, of was het pep-talk om zijn agenten aan te moedigen? Door de weersomstandigheden werd de parachutering van de groep De Coninck verscheidene keren uitgesteld en ten slotte afgelast, en dat was ook het geval met de twee volgende groepen. De drie agenten slaagden erin samen met gerepatrieerde arbeiders terug te keren naar België, waar ze op 17 mei 1945 in Ath werden gearresteerd.

DE GROEP BALMING (ANNEMANS-MOERMANS)¹⁸

Deze groep bestond uit slechts twee mannen: de 18-jarige Raymond Annemans, die aangesloten was geweest bij het NSKK, en de 21-jarige Nicolas Moermans.¹⁹ Moermans, die mijnwerker was, vertrok in augustus 1941 met het Vlaams Legioen naar het oostfront en nam na zijn terugkeer in 1943 dienst bij de Fabriekswacht. Na zijn vlucht naar Duitsland in september 1944 werd hij bij de Flak ingedeeld. Om daaraan te ontsnappen meldde hij zich voor een speciale opdracht. Volgens Moermans was het de bedoeling dat het tweetal op 14 januari 1945 ergens bij de Leie zou gearachuteerd worden met een vage sabotageopdracht en ook met de opdracht achtergebleven vnv-ers te steunen. Voor het uitvoeren van hun sabotageopdracht was hen in Duitsland een opslagplaats bij Tessenderlo aangewezen, waar ze materiaal zouden vinden. Op 3 oktober 1946 vergezelde Annemans, die op 26 april 1945 naar de Amerikanen was overgelopen, een inspecteur van de Staatsveiligheid en twee rijkswachters naar de plaats waar in mei 1944 een kist ingegraven was (dit zal één van de opslagplaatsen zijn geweest die nog door Abwehr II-agenten was

18. Balming was de naam van het zwaard van de mythische Germaanse held Siegfried, en ook de benaming van een sinds 1943 uitgegeven tijdschrift van de DeVlag.
19. AGMG, K.A., Leuven, dossier nr. 185/47, R. Annemans; K.A., Luik, dossier nr. 1185/46, N. Moermans.

Onderricht bij het NSKK, Casteau, 1943.
[ADV, VPB16/59]

aangelegd). De grond was er wel omgewoeld, maar de kist werd niet gevonden. Een 'discreet onderzoek' van de rijkswachters bij de bewoners van de omgeving wees uit dat de inhoud van de kist in augustus 1944 door enkele burgers was meegenomen, en dat de kist een jaar later door weer andere personen was bovengehaald.²⁰

DE GROEP RODENBACH (ALBAT, VAN HAELEMEERSCH, VANHACHT)²¹

Deze groep van het commando Olga bestond uit de 24-jarige Oscar Albat (leider), de 20-jarige Aimé Van Haelemeersch, een beroepswielrenner, en de eveneens 20-jarige student Hugo Vanhacht. Het plan was dit drietal te parachutereren tussen Sint-Kwintens-Lennik en Edingen. Albat, die door het overlijden van zijn vader in 1940 zijn opleiding als onderwijzer niet had kunnen afmaken, werkte een tijdlang als bediende en nam in juni 1941 dienst bij het NSKK, waarvoor hij opdrachten in Biarritz en in Rusland uitvoerde. Albat was in 1939 lid van het vnv geworden. Na zijn vlucht naar Duitsland kwam hij in november 1944 bij de Frontaufklärung West terecht. Nadat hij op 14 december 1944 samen met Vanhacht in Lippstadt een gesprek had gevoerd met Joris Vansteenlandt vertrokken zij samen naar Bad Ems. Van Haelemeersch werd in maart 1943 opgeroepen door de Werbestelle en ging naar Duitsland werken, waar hij op 18 januari 1945 door ene Joris Beukeleers in restaurant Rheingold in Hildesheim gerekruteerd werd voor wat Van Haelemeersch zelf kende als FAK Nordwest II.²² Uit het dossier van Beukeleers is niet gebleken dat deze een rol speelde als werfagent. Wel gaf hij toe dat hij nu en dan optrad als koerier tussen Hildesheim en Bad Ems, maar vermits hij door geen enkel ander lid van het commando Olga werd herkend, werd hij na de oorlog vrijgesproken.²³ Van Haelemeersch werd naar Bad Ems gestuurd en daar ontvangen door Wagner. In Niederbachheim kreeg hij vervolgens een sabotageopleiding onder leiding van Leutnant von Wissmann, de gewezen leider van FAT 260, die had ingestaan voor het centraal depot in Roquencourt en vervolgens voor het aanleggen van wapendepots in België.

Vanhacht werd als student op 15 januari 1943 lid van het vnv en in juni 1944 van de Dietse Militie-Zwarte Brigade. Op 4 september 1944 vertrok hij naar Duitsland, waar hij in december 1944 een sabotageopleiding in Niederbachheim kreeg. Als radio-telegrafist werd hij opgeleid in Bad Ems, waar hij nog veertien andere agenten leerde kennen. Evenals de twee vorige groepen bevonden de leden

20. AGMG, K.A., Leuven, dossier nr. 185/47, R. Annemans: PV van de Staatsveiligheid (inspecteur Van Pelt), 3 oktober 1946.
21. AGMG, Krijgshof Brussel, dossier nr. 1791/45, O. Albat; Krijgshof Brussel, dossier nr. 1671/45, H. Vanhacht; K.A., Brussel, dossier nr. 24626/45, A. Van Haelemeersch (zonder gevolg).
22. AGMG, K.A., Brussel, dossier nr. 24626/45, A. Van Haelemeersch.
23. AGMG, K.A., Brussel, dossier nr. 4087/46, J. Beukeleers. Hij werkte tijdens de bezetting bij de *Brüsseler Zeitung*.

van de groep Rodenbach zich sinds 25 februari 1945 op het vliegveld van Esslingen bij Stuttgart. Voor hun parachutering werd gewacht op een telegram van de groep Breydel waarin een landingsplaats zou aangegeven zijn. Volgens Vanhacht kwam dat telegram rond 15 maart 1945 met een voorstel de parachutering in de omgeving van Mechelen te laten plaatsvinden.²⁴ Zoals we weten werkte de operateur van de groep Breydel, De Mesmaeker, sinds zijn arrestatie onder geallieerde controle. Toen dat telegram binnenliep, waren de weersomstandigheden echter ongunstig, zodat de parachutering moest uitgesteld worden. Begin april werden de drie groepen verder achteruitgebracht naar de omgeving van München, omdat de frontlijn te dichtbij kwam. Na aankomst in België zou Vanhacht optreden als operateur voor de groepen Balming en Rodenbach, terwijl De Mesmaeker dezelfde rol zou vervullen voor de groepen Breydel en De Coninck. Verscheidene agenten (Albat, Annemans en een agent van de groep De Coninck) bezaten foto's van plaatsen in België waar munitie opgeslagen was.

Voor het uitvoeren van hun sabotageopdracht toonde Wagner in februari 1945 aan Albat een foto van een depot in Wambeek, tussen Halle en Brussel. Wagner zei ook nog dat hij er niets op tegen zou hebben als de groep auditeur-generaal Ganshof uit de weg zou (laten) ruimen omdat hij volgens Wagner *“de Vlamingen in 1940 zoveel leed had aangedaan”*. Dit is uiteraard een verwijzing naar de door de Duitsers en het VNV aan Ganshof toegeschreven hoofdrol bij de arrestatie van ‘verdachten’ in mei 1940. Volgens Van Haelemeersch werd hen ook een lijst bezorgd met de namen van personen die in België hulp zouden kunnen bieden (o.a. de gebroeders Aerts uit Boortmeerbeek, een dokter Cassart uit Grimbergen, en de advocaat Frans Dhaeseleer), en de naam van twee hotels (beide De Engel genaamd) in Scherpenheuvel en Westerlo waar hun logies zou gegeven worden. Als ze zich bij de contactpersonen zouden aanbieden, moesten ze het wachtwoord ‘Karel-Naat-Miel’ gebruiken. Deze namen verwezen respectievelijk naar Karel S, Renaat Allegaert (gewezen rechterhand van Staf De Clercq, onder meer in de Militaire Organisatie (M.O.)-aangelegenheden) en Emiel Douchar, een andere vertrouweling van De Clercq die in Brussel op het VNV-secretariaat had gewerkt. Ook Moermans had deze lijst met personen en hotels van Wagner gekregen.

Van uitstel kwam afstel toen de Duitsers einde april 1945 eindelijk schenen in te zien dat van verdere operaties geen sprake meer kon zijn. De leden van de drie groepen moesten op 26 april hun wapens inleveren, hetzelfde gebeurde met de zendontvanger van Vanhacht. Op 27 april 1945 bracht Wagner de acht wachtende leden van het commando Olga samen in de kantine van een home van Kinderlandverschickung in Gelbenholzen. Wagner gaf hun de raad naar Vlaanderen

24. AGMG, K.A., Antwerpen, dossier nr. 353/48, W. Ekholm: PV van verhoor (afschrift) van H. Vanhacht, 29 mei 1945.

terug te keren, echter niet zonder toch nog mogelijkheden tot actie open te laten. *“Een man van elke groep”, aldus Wagner in Vanhachts woorden, “weet waar er zich nog sabotage- en wapenopslagplaatsen bevinden. Dit materiaal kunt ge later als alles kalm geworden is en ge er lust in hebt voor de zaak van Vlaanderen gebruiken. De Vlamingen hebben altijd veel te veel geredeneerd en te weinig gehandeld.”*

De wachtende agenten verlieten Bad Ems op 17 april 1945 's avonds in de richting van het westelijk front. Na heel wat omzwervingen kon Vanhacht in mei 1945 per trein naar Brussel komen. Kort daarop werd hij gearresteerd. Ook Albat kon op 25 mei 1945 ongehinderd naar België komen. Hij hield zich schuil op diverse adressen in en rond Brussel tot hij op 9 juni 1945 werd gearresteerd.

EEN POLITIEKE ZENDING EN EEN DUBBELAGENT

Naast sabotage waren de Duitse diensten ook geïnteresseerd in politieke inlichtingen over bevrijd gebied. Dat was het geprivilegieerd domein van de Sicherheitsdienst, meer bepaald van afdeling VI (Amt VI, de buitenlandse politieke inlichtingendienst). Amt VI, onder leiding van SS-Hauptsturmführer Kurt Lawrenz, had vóór de bevrijding eveneens twee R-netten gevormd, één voor inlichtingen, een ander voor sabotage. Na het terugtrekken van de Duitsers installeerde Amt VI-België, nog steeds met Lawrenz aan het hoofd, zich in Marburg onder de naam Leitstelle Siegfried. In Marburg werden ook radio-operateurs gevormd.

Voor het bekomen van gegevens over de politieke toestand in België na de bevrijding was Amt VI aangewezen op de medewerking van de leiders van de collaboratiegroepen die naar Duitsland waren uitgeweken. Dat waren in de eerste plaats Rex-leider Léon Degrelle en DeVlag-leider Jef Van de Wiele, die door de Duitse regering met een mandaat als toekomstig Landsleider in Wallonië en Vlaanderen waren bekleed – in de veronderstelling dat de Duitse troepen België opnieuw zouden bezetten. Het VNV was door de SS, die het in politieke zaken nu volledig voor het zeggen had, nagenoeg buitenspel gezet. Toch is er één VNV-er die door Amt VI met een opdracht belast werd. Het gaat om de Gentenaar Robert De Vreese, die tijdens de oorlog chauffeur was van de VNV-leider H.-J. Elias.²⁵ De Vreese kende hem al langer, want Elias had vóór de oorlog als vrijgezel ingewoond bij het gezin De Vreese aan de Nieuwe Wandeling in Gent. Ook later nog was De Vreeses echtgenote Elias' hospita en huishoudster. Omdat hij bij het begin van de oorlog zonder werk zat, zorgde Elias, die inmiddels burgemeester van Gent was geworden, ervoor dat De Vreese een baan kreeg bij de bevoorradingsdienst van de stad. In mei 1941 ging De Vreese voor het NSKK werken, omdat hij daar meer kon verdienen. Op dat ogenblik werd hij verplicht lid van het VNV. Hij deed dienst aan

25. Tenzij anders vermeld, zijn de gegevens over De Vreese ontleend aan: AGMG, K.A., Gent, dossier R. De Vreese: PV van verhoor van R. De Vreese door de Staatsveiligheid, 19 juni 1945.

het oostfront en tijdelijk ook in de citadel van Diest, waar de personeelsdienst van het NSKK gevestigd was. Nadat Elias stappen had gedaan bij de NSKK-leiding om De Vreese vrij te krijgen, werd deze in maart 1943 zijn chauffeur. Na de oorlog heeft De Vreese beweerd dat hij in januari 1944 in contact is gekomen met leden van het Onafhankelijkheidsfront (O.F.), voor wie hij tot augustus 1944 enkele opdrachten uitvoerde. Hij zou zelfs een plan hebben gehad om Elias in Brussel te doen aanhouden door het O.F. op de dag dat de VNV-leider naar Duitsland zou vertrekken. Maar De Vreeses contactpersoon bij het O.F. kwam niet opdagen. De Vreese vertrok dan maar op 2 september 1944 met Elias en andere VNV-kopstukken naar Duitsland.

Het gezelschap arriveerde op 9 september in Lippstadt. Daar was De Vreese aanwezig bij gesprekken tussen Joris Vansteenlandt (commandant van de DM-ZB), Emiel Dhondt, adjudant van Elias, en de gewezen VNV-secretaris Ernest Van den Berghe. Er werd gesproken over de noodzaak om contact te houden met partijleden die in België gebleven waren en over de mogelijkheid om daartoe agenten naar België te sturen. Volgens De Vreese bood Dhondt meteen zijn diensten aan. Ook De Vreese zelf zag er iets in: het was, zo zei hij na de oorlog, voor hem een manier om naar België terug te keren en zijn contactpersonen van het O.F. te informeren over wat hij in Duitsland had gezien en gehoord. Bij latere gesprekken met Van den Berghe gaf deze hem de raad zich in België in verbinding te stellen met de industrieel Jules D'Hondt, een vriend van Elias, de pelsenhandelaar Abel Bekaert (VNV-er) en de VNV-secretaris Jan Lecluse. Renaat Allegaert, die eveneens op 2 september naar Duitsland was gevlucht, vertelde De Vreese dat deze zijn appartement in Brussel kon gebruiken. Bij dezelfde gelegenheid zei Allegaert nog dat hij reeds sinds acht jaar (dus sinds 1937) voor de Abwehr werkte.²⁶ In het licht van Allegaerts rol als verbindingsman tussen de VNV-leider Staf De Clercq en Abwehrmann Fritz Scheuermann is deze verklaring niet zonder belang.

In oktober 1944 kwam De Vreese, vermoedelijk via Emiel Dhondt, in contact met Unterscharführer Karl Neidenbach, die sinds januari 1944 verbonden was aan Amt VI in België. Die stelde hem voor aan Lawrenz, die er vooral op uit was in het bezit te komen van identiteitsdocumenten, bankbiljetten en bevoorradingspapieren die in bevrijd België in gebruik waren. Zelf stelde De Vreese voor dat hij contact zou opnemen met Joris Dedullen, het vroegere hoofd van de inlichtingendienst van het VNV (bekend als de DD-Dienst), die in België was gebleven, en met diens opvolger, een dr. Hermans uit Vilvoorde. Deze was volgens De Vreese ermee belast in het geheim propaganda voor het VNV te voeren nadat de Duitsers België zouden verlaten hebben. Hoogstwaarschijnlijk gaat het om Antoon Heremans, een

26. Allegaert was één van de naaste medewerkers van VNV-leider Staf De Clercq inzake de met de Abwehr samenwerkende Militaire Organisatie.

schoonbroer van Elias, die inderdaad bij de DD-Dienst betrokken was.²⁷ De Vreeses doel was naar eigen zeggen een cel van DD-medewerkers te vormen. Aanvankelijk was sprake van parachutering, maar omdat het slechts om één agent ging, werd de operatie niet opportuun gevonden en werd besloten De Vreese als *line crosser* vanuit Enschede naar België te zenden. In Enschede werd hij in contact gebracht met Hauptsturmführer Ahrens, Obersturmführer Hinckfuss en de Amt VI-agenten Hugo Van Wiele en Robert Berlijn, die ook op een zending naar België wachtten. Op 29 oktober 1944 werd De Vreese een 31-lettercode bezorgd, ofschoon hij naar eigen zeggen geen enkele opleiding als radio-operateur had gekregen. Hij beweerde tegenover Hinckfuss dat hij een marconist kende, en Hinckfuss bedacht dat deze dan gebruik kon maken van een zendontvanger die door Van Wiele in een school in Brussel was verborgen. Op 5 november 1944 werd De Vreese in Nispen, niet ver van de Belgische grens, gearresteerd door Nederlandse douaniers, die hem nog dezelfde dag overdroegen aan de Britse militaire autoriteiten aldaar. Pas na enkele maanden kon hij door het Belgisch gerecht ondervraagd worden.

De Vreeses Belgische naoorlogse ondervragers waren er niet van overtuigd dat hij op alle punten de waarheid had verteld. Met name twijfelden zij aan zijn bewering dat hij geen enkele radio-opleiding zou gehad hebben. Jean Cuvelier, commissaris bij de Staatsveiligheid, wist te melden dat De Vreese, voordat hij ter beschikking van het Belgisch gerecht werd gesteld, door 'een bepaalde dienst' werd ingezet en dat hij daarbij zijn eigen berichten codeerde.²⁸ Het is vrijwel zeker dat Cuvelier met 'een bepaalde geheime dienst' een geallieerde dienst bedoelde, en dat De Vreese de dubbelagent is die door het geallieerd opperbevel werd ingezet onder de deknaam Forge. Deze was, aldus T. Holt, een SD-agent die in november 1944 via Zuid-Nederland door de linies werd gezonden samen met een radio-operateur. "*Efforts to establish wireless transmission contact with the Germans were unavailing.*"²⁹ Dat De Vreese samen met een radio-operateur door de linies werd gezonden, komt niet overeen met zijn eigen verklaringen; wel had hij tegenover de Duitsers beweerd dat hij er een kende die de zender die Van Wiele in Brussel had verborgen, kon bedienen. De Vreese gaf wel toe dat hij na zijn arrestatie samen met de Britten had geprobeerd deze zendontvanger terug te vinden om met Duitsland in contact te komen. Het lijkt mij dat dit vrij goed aansluit bij de beschrijving die Holt geeft van de dubbelagent Forge.

27. Met dank aan Pieter Jan Verstraete.

28. AGMG, K.A., Gent, dossier R. De Vreese: Notes très confidentielles, ongedateerd [1945].

29. T. Holt, *The Deceivers* [...], p. 862.

BESLUIT

Bestond er een vnv-ondergrondse na de bevrijding van België? Dat die bestond op het stuk van hulpverlening aan families van collaborateurs en het organiseren van ontsnappingen is in het reeds geciteerde boek van Seberechts en Verdoodt voldoende aangetoond. Ook de Duitse leiders van de Leitstellen leefden in de overtuiging dat zich in België nog collaborateurs bevonden die in vrijheid waren en die ondergrondse verzetsgroepen hadden georganiseerd. Uit de mededelingen van een agent van Leitstelle II, Joseph De Mesmaeker, blijkt dat de leider van zijn groep, Burssens, van vnv-propagandaleider Lambrechts namen had ontvangen *“van personen waarvan het niet geweten was dat het ‘zwarten’ waren en die reeds tijdens de bezetting van het nodige waren voorzien. Deze adressen waren ook dienstig om uitzendingen te kunnen doen en steeds te kunnen van plaats veranderen. Er waren adressen waar geld diende gehaald, waar kon overnacht en verbleven worden, en waar tevens aanduidingen konden gegeven worden van plaatsen die door hen gekend waren als bergplaatsen voor wapens en munitie.”*³⁰ Uit hetgeen voorafgaat, is gebleken dat dergelijke adressen inderdaad bestonden en meegegeven werden aan agenten die naar Vlaanderen zouden vertrekken. Het is daarbij opvallend dat – althans bij mijn weten – geen enkele agent van het commando Olga namen of adressen werden meegegeven van agenten uit de R-netwerken die door Meert, Van Beeck, Mareel en De Saedeleer werden opgebouwd. Een verklaring hiervoor ligt niet meteen voor de hand. Het lijkt erop dat de agenten van het commando Olga uitsluitend werden gezonden naar een veronderstelde vnv-ondergrondse, terwijl de agenten van de vier R-netwerken overwegend DeVlagleden waren die weliswaar tevoren vaak lid van het vnv waren geweest. Maar meer dan een hypothese is dit niet. Het is ook mogelijk dat de Abwehr ervan uitging dat deze R-agenten na de bevrijding hoe dan ook ‘verbrand’ waren en konden gearresteerd zijn.

Het getuigt van de onwetendheid van de leiders van de Leitstellen over de reële toestanden in bevrijd België dat ze nog in februari en zelfs april 1945 schenen te geloven dat hun agenten, zodra ze in België waren geland, zouden kunnen terugvallen op een georganiseerd netwerk van ondergronds (pro-Duits) verzet. Vooral na het mislukken van het Ardennen-offensief in januari 1945 lijkt het te gaan om wanhoopsdaden van Duitse officieren, die weigerden de nederlaag te aanvaarden en zo soms zeer jonge mannen (de gemiddelde leeftijd van de Olga-vrijwilligers is 24 jaar, de jongste was pas 18) meesleepten in operaties die in bevrijd gebied, met een bevolking die de Duitsers niet gunstig gezind was, geen schijn van kans hadden.

30. AGMG, K.A., Brussel, dossier nr. 35817/45, J. De Mesmaeker: PV van verhoor van J. De Mesmaeker, 26 november 1947.

Slechts twee van de vijf sabotagegroepen van het commando Olga konden worden uitgezonden. Geen van deze twee groepen voerde zijn opdracht uit. Verscheidene agenten hebben na hun arrestatie beweerd dat zij die opdracht slechts aanvaard hadden, omdat het een middel was om naar België te kunnen terugkeren, en dat zij van meet af aan niet van plan waren geweest hun opdracht uit te voeren. Het lijkt mij dat dit een verzinsel is, een poging om de straf, die hen hoe dan ook te wachten stond, te milderen. Alleszins wordt de stelling tegengesproken door de drie agenten van de eerste uitgezonden groep (Belfried), die slechts besloten hun opdracht niet uit te voeren nadat het von Rundstedt-offensief in de Ardennen mislukt was of alleszins niet geleid had tot de wederbezetting van België. De radiocommunicatie tussen Vlaanderen en Duitsland was evenmin een succes: het enige zendcontact dat de Leitstelle II onderhield met een agent die naar België was gezonden (De Mesmaeker) verliep onder geallieerde controle. Alles bij elkaar was de hele onderneming Olga een complete mislukking.

Etienne Verhoeyen (°1945), licentiaat Moraalwetenschap RUG (1968), wetenschappelijk medewerker VRT voor uitzendingen over de Tweede Wereldoorlog. Redacteur bij de historische reeksen *Boulevard* en *Histoires* (VRT). Auteur van *De moord op Julien Lahaut* (met Rudi Van Doorslaer, 1985, heruitgave 2010), *België bezet – een synthese* (VRT, 1993), *Spionnen aan de achterdeur. De Duitse Abwehr in België 1936-1945* (2011) en een twintigtal artikelen over diverse aspecten van de bezetting 1940-44.